

1

Εισαγωγή

Τι θα μάθουμε σε αυτό το κεφάλαιο

Φτάνοντας στο τέλος του κεφαλαίου αυτού, θα έχετε διαμορφώσει μια εικόνα για:

- τη σημασία των εννοιών «κριτική σκέψη» και «κριτική βιβλιογραφία»
- μια «συμβατική» εξιστόρηση της ανάπτυξης της κοινωνικής ψυχολογίας
- μια κριτική αποτίμηση της συμβατικής αυτής επεξήγησης
- το πώς σχετίζεται το έργο του Kuhn για τα επιστημονικά παραδείγματα με την ερμηνεία δεδομένων στην κοινωνική ψυχολογία
- ορισμένα από τα ζητήματα που εγείρει η ανάλυση του Billig για τα «φανταστικά πράγματα» στην κοινωνική ψυχολογία
- τους λόγους για τους οποίους οι διαφορές μεταξύ κοινωνικών ψυχολόγων δεν γεφυρώνονται εύκολα μέσα από την εμπειρική έρευνα
- ορισμένες από τις βασικές προσεγγίσεις σε κοινωνιοψυχολογικά ζητήματα
- κάποιες από τις γνώσεις που μας παρέχουν οι προσεγγίσεις αυτές για την κατανόηση συγκεκριμένων ζητημάτων της κοινωνικής ψυχολογίας

Στις 25 Ιανουαρίου 2011, ξεσπά στην Αίγυπτο κύμα λαϊκής διαμαρτυρίας. Πιστεύεται ότι το κίνημα επηρεάστηκε εν μέρει από την «Τυνησιακή Επανάσταση», η οποία οδήγησε και στην ανατροπή του προέδρου της χώρας. Οι κινητοποιήσεις αυτές, στις οποίες συχνά αναφερόμαστε ως «Αραβική Άνοιξη», εξαπλώθηκαν σε πολλές χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, συμπεριλαμβανομένων του Μπαχρέιν, της Λιβύης, της Συρίας και της Υεμένης. Τα αξιοσημείωτα αυτά γεγονότα με την αδιαφιλονίκητη ιστορική τους σημασία αποτελούν πρόκληση για την κοινωνική ψυχολογία: Πώς μπορεί ο συγκεκριμένος κλάδος να συνδράμει στην κατανόηση των φαινομένων αυτών;

Πηγή: Amr Abdallah Dalsh/Reuters

8 Φεβρουαρίου 2011. Τα πλήθη γιορτάζουν μετά τις διαδηλώσεις, γνωστές και ως «Επανάσταση της 25ης Ιανουαρίου», οι οποίες οδήγησαν στην ανατροπή του καθεστώτος του προέδρου Hosni Mubarak

Είναι πολύ πιθανό να αναρωτηθούμε

αν υπήρξε κάποια αλλαγή στις στάσεις που πυροδότησαν τις διαμαρτυρίες ή εάν αυτές παρέμειναν ίδιες, και πώς εκφράστηκαν μέσα από διαδηλώσεις πρωτόγνωρης έκτασης για τα δεδομένα των χωρών αυτών. Θα μπορούσαμε επίσης να αναρωτηθούμε αν οι ταυτότητες των διαδηλωτών συνδέονται μεταξύ τους; εάν, για παράδειγμα, οι ενέργειές τους σχετίζονται με μια κοινή «αραβική» ταυτότητα που έκανε τα γεγονότα της μιας «αραβικής» χώρας να προσομοιάζουν στα γεγονότα μιας άλλης. Παρά το γεγονός ότι πολλές από τις διαμαρτυρίες ήταν ως επί το πλείστον ειρηνικές, τι είδους συμπεράσματα μπορούμε να εξαγάγουμε από τη βία εις βάρος τόσο των διαδηλωτών όσο και των δυνάμεων καταστολής; Θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε το φαινόμενο ως αποτέλεσμα εσωτερικών παρορμήσεων, της ισχύουσας κατάστασης ή ευρύτερων ιδεολογικών ζητημάτων; Τέλος, τι συμπεράσματα εξάγουμε από τον βαθμό «κοινωνικής επιρροής» που εντοπίζουμε; Πώς, για παράδειγμα, ερμηνεύεται το γεγονός ότι ορισμένοι λιβυοί πιλότοι ακολούθησαν τις εντολές για επίθεση σε ομοεθνείς τους διαδηλωτές, ενώ άλλοι αυτομόλησαν μόλις έλαβαν τις αντίστοιχες εντολές; Ακόμη και ο τρόπος με τον οποίο τα γεγονότα αυτά εξηγούνται και γίνονται κατανοητά μπορεί να διερευνηθεί με όρους κοινωνικής ψυχολογίας.

Συμβάντα όπως αυτά μας βοηθούν να αναλογιστούμε μερικά από τα ζητήματα που αποτελούν τον πυρήνα της κοινωνικής ψυχολογίας και αναλύονται στο παρόν κείμενο. Δεν χρειάζεται, όμως, να περιοριζόμαστε σε αυτά. Μπορούμε, αντίστοιχα, να σκεφτούμε πολλά πράγματα που παρατηρούμε και βιώνουμε στην καθημερινή μας ζωή, τα οποία ποτέ δεν θα φτάσουν στις ειδήσεις, αλλά έχουν μια κάποια σημασία ακριβώς επειδή αποτελούν κοινά περιστατικά, τα οποία ενδεχομένως να μπορέσουμε να προσεγγίσουμε διαφορετικά με τη βοήθεια της κοινωνικής ψυχολογίας. Ωστόσο, καθώς επικεντρωνόμαστε στην κοινωνική ψυχολογία, ίσως χρειαστεί να αναρωτηθούμε όχι μόνο για το τι μας μαθαίνει η κοινωνική ψυχολογία για κάποιο ζήτημα αλλά και για το τι μαθαίνουμε για την επιστήμη αυτή καθαυτή. Δηλαδή, ο σκοπός δεν είναι μόνο να χρησιμοποιήσουμε την κοινωνική ψυχολογία για να ερμηνεύσουμε τα γεγονότα που επιθυμούμε να κατανοήσουμε, αλλά να χρησιμοποιήσουμε τα ίδια αυτά γεγονότα για να αμφισβητήσουμε και ίσως για να υποσκάσουμε αυτά τα οποία μας προσφέρουν οι πολλαπλές προσεγγίσεις εντός της κοινωνικής ψυχολογίας.

Εισαγωγή

Καθώς μελετάτε και κατανοείτε τον κλάδο της κοινωνικής ψυχολογίας, είναι πιθανό να διαπιστώσετε ότι παρέχει απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματά σας που αφορούν το γιατί οι ειδήσεις, αλλά και τα καθημερινά γεγονότα, εκτυλίσσονται με έναν συγκεκρι-

μένο τρόπο. Οι ποικίλες ιδέες που θα συναντήσετε εδώ ενδεχομένως να σας προσφέρουν τα απαραίτητα εργαλεία ώστε να ικανοποιήσετε την επιθυμία σας να κατανοήσετε το «γιατί» πίσω από τα γεγονότα. Αντίστοιχα, είναι πολύ πιθανό να μην καταφέρετε τίποτα από τα παραπάνω. Και η δεύτερη αυτή πιθανότητα, που μπορεί να συνεπάγεται απογοήτευ-

ση ή διάψευση των προσδοκιών σας, έχει επίσης την αξία της. Εάν αισθάνεστε ότι η κοινωνική ψυχολογία δεν αναλύει με ικανοποιητικό τρόπο τα διάφορα ζητήματα ή δεν παρέχει επαρκείς εξηγήσεις, εάν θεωρείτε πως είναι αντιφατική ή δεν εντοπίζει καν τα ζητήματα που πρέπει να απαντηθούν, είναι πολύ πιθανό να έχετε οδηγηθεί σε κάτι καινούργιο. Σκέψεις αυτού του είδους μπορεί να παίξουν σημαντικό ρόλο στην κριτική προσέγγιση της κοινωνικής ψυχολογίας και να σας οδηγήσουν σε ανεξερεύνητα μονοπάτια.

Το βιβλίο αυτό επιχειρεί να σας βοηθήσει να αναπτύξετε ακριβώς τέτοιου είδους κριτική σκέψη απέναντι στην κοινωνική ψυχολογία. Σκοπός του είναι να σας ενθαρρύνει ώστε να ασχοληθείτε με κάθε ζήτημα που άπτεται της κοινωνικής ψυχολογίας, κατανοώντας ορισμένες από τις πολύ διαφορετικές υπάρχουσες προσεγγίσεις, αλλά και αναπτύσσοντας την ικανότητα να αμφισβητείτε και να ελέγχετε τις ιδέες που παρουσιάζονται εδώ, ακόμη κι αυτές που, ενδεχομένως, αντανακλούν την άποψη του συγγραφέα. Το βιβλίο καλύπτει τομείς που θεωρούνται βασικοί στην κοινωνική ψυχολογία. Έτσι, λοιπόν, τα κεφάλαιά του πραγματεύονται τον εαυτό και την ταυτότητα, τις σχέσεις, την απόδοση, τις στάσεις, τα στερεότυπα, τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά, την κοινωνική επιρροή, την επιθετικότητα και τη διομαδική σύγκρουση, καθώς και την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση. Το βιβλίο επιχειρεί να προσεγγίσει τα ζητήματα αυτά, που πιθανώς να μας είναι γνωστά, υιοθετώντας μια πιο κριτική ματιά.

Επισκόπηση κεφαλαίου

Σκοπός του εισαγωγικού αυτού κεφαλαίου είναι να σας βοηθήσει να θέσετε τις βάσεις για μια κριτική προσέγγιση της κοινωνικής ψυχολογίας. Δεν προσπαθεί να σας μετατρέψει σε κριτικούς κοινωνικούς ψυχολόγους αλλά ούτε και σε κάποιο άλλο είδος κοινωνικού ψυχολόγου. Επιδιώκει, απλώς, να σας παρουσιάσει ορισμένους διαφορετικούς τρόπους σκέψης σχετικά με την κοινωνική ψυχολογία και την ανάπτυξή της και να σας βοηθήσει να κατανοήσετε τις διαφορετικές κατευθύνσεις εντός του κλάδου.

Το κεφάλαιο ξεκινά παρουσιάζοντας τους δύο διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους το κείμενο αυτό υιοθετεί κριτική οπτική: καταρχάς, μας παρουσιάζει βιβλιογραφία που αμφισβητεί μεγάλο μέρος των παραδοσιακών ερευνών κοινωνικής ψυχολογίας, η οποία κάποιες φορές περιγράφεται ως *κριτική βιβλιογραφία*. Κατά δεύτερον, επιδιώκει να ενθαρ-

ρύνει την *κριτική σκέψη* απέναντι στο σύνολο της κοινωνιοψυχολογικής βιβλιογραφίας που εξετάζει.

Όπως συμβαίνει με πολλά εισαγωγικά κεφάλαια σε κείμενα κοινωνικής ψυχολογίας, και εδώ θα επιχειρηθεί μια αρκετά συμβατική επεξήγηση της ανάπτυξης της κοινωνικής ψυχολογίας. Σύμφωνα με τη συμβατική αυτή επεξήγηση, η κοινωνική ψυχολογία προέκυψε από την επιτυχία της πειραματικής ψυχολογίας, ενώ τα ειδικά ενδιαφέροντά της διαμορφώθηκαν χάρη στην, κατά κύριο λόγο, πειραματική έρευνα για το πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και κατανοούν τους διάφορους κοινωνικούς τους κόσμους. Σε αντίθεση με τα περισσότερα κείμενα, ωστόσο, εδώ η συμβατική αυτή προσέγγιση αμφισβητείται ριζικά και τη θέση της παίρνει μια πιο εναλλακτική νοηματοδότηση. Η εναλλακτική αυτή προσέγγιση, που εν μέρει στηρίζεται στο έργο του Billig (2008), επικεντρώνεται στις ανεξερεύνητες πτυχές του έργου των ιδρυτών της ψυχολογίας γενικότερα και της κοινωνικής ψυχολογίας ειδικότερα. Επίσης, τοποθετεί στο επίκεντρο στοχαστές που σπάνια αναγνωρίζονται για τη συμβολή τους στην εξέλιξη της ψυχολογίας και της κοινωνικής ψυχολογίας. Ακούγοντας τις παραμελημένες αυτές φωνές, καθιερώνουμε και επικροτούμε την κριτική σκέψη στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας και στα ζητήματα που εξετάζει, καθιστώντας την ενασχόληση μαζί τους ζήτημα αναγκαιότητας και όχι απλώς επιλογής.

Επιπλέον, διερευνούμε τον λόγο για τον οποίο οι κοινωνικοί ψυχολόγοι δεν συμφωνούν μεταξύ τους. Στο κεφάλαιο εξετάζεται το έργο του Kuhh για τα επιστημονικά παραδείγματα, ώστε να γίνει κατανοητή η ιδέα ότι ορισμένες θέσεις –όπως π.χ. συγκεκριμένες μετα-θεωρητικές οπτικές– μπορούν να καθορίσουν το πώς κατανοούμε τα ζητήματα που εξετάζουμε, πώς συλλέγουμε τα δεδομένα και πώς ερμηνεύουμε τα ευρήματα. Αυτό καθιστά σχετικά απίθανη την περίπτωση η έρευνα να αμφισβητήσει τα ίδια τα αξιώματα στα οποία στηρίχθηκε η σύλληψη, η εφαρμογή και η ερμηνεία της. Το ενδιαφέρον στρέφεται επίσης στο έργο του Billig (2011) για τα «φανταστικά πράγματα», όπου αμφισβητούνται ορισμένοι από τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικοί ψυχολόγοι δημιουργούν ή «ζωντανεύουν» έννοιες (όπως τα σχήματα, η απεξανομικήυση και η κοινωνική κατηγοριοποίηση) οι οποίες μπορεί να καταλήξουν να θεωρηθούν «πραγματικές» οντότητες. Κάποιες από τις ιδέες αυτές παρουσιάζονται αρχικά με αναφορές στη σχετική έρευνα πλειονοτικής και μειονοτικής επιρροής και στη συνέχεια με τη λεπτομερή επισκόπηση της πολυσυζητημένης

τηλεοπτικής δουλειάς των Reicher και Haslam (2006a, 2006b) για την οποία ο Zimbardo (2006) εξέφρασε έντονες αμφιβολίες.

Έχοντας εξετάσει όλα τα αμφιλεγόμενα ζητήματα σε ένα κάπως αφηρημένο επίπεδο (αν και κάνουμε ρητή αναφορά σε ειδικές περιπτώσεις), θα στρέψουμε την προσοχή μας σε κάποιες από τις συγκεκριμένες θεωρητικές θέσεις που σχετίζονται με την κοινωνική ψυχολογία. Θα εξετάσουμε εν συντομία δέκα διαφορετικά –αν και αλληλένδετα– ρεύματα σκέψης εντός του κλάδου της κοινωνικής ψυχολογίας. Τα ρεύματα αυτά σκέψης δεν παρουσιάζονται με απόλυτα οργανωμένο τρόπο, ούτε είναι ισοδύναμα μεταξύ τους ως προς τη μορφή και το πεδίο εφαρμογής τους και δεν σχετίζονται όλα με τα ζητήματα που διερευνώνται στο σύνολο του κειμένου. Παρ' όλα αυτά, όμως, εμπεριέχουν πολλές από τις ιδέες που πλαισίωσαν ποικίλες και συγκεκριμένες θεωρίες κοινωνικής ψυχολογίας οι οποίες απαντώνται κατ' επανάληψη σε διάφορα θέματα με τα οποία ασχολείται η κοινωνική ψυχολογία. Μια πρώτη κατανόηση ορισμένων από αυτές τις διαφορετικές οπτικές χρησιμεύει στην ευκολότερη προσέγγιση των συζητήσεων που αφορούν ολόκληρο τον κλάδο. Στη συνέχεια γίνεται μια σύντομη επισκόπηση του πεδίου ενασχόλησης και των στόχων του βιβλίου αυτού.

1.1 Δύο πτυχές της κριτικής σκέψης

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το βιβλίο αυτό ενθαρρύνει δύο (διασυνδεδεμένους) τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να υιοθετήσει μια κριτική θέση εντός ή επί της κοινωνικής ψυχολογίας. Ο πρώτος είναι να στηριχθεί στην κριτική (κοινωνιο-ψυχολογική) βιβλιογραφία και στις ιδέες της. Ο δεύτερος είναι να υιοθετήσει μια κριτική τοποθέτηση στην πράξη, μια στάση δηλαδή κριτικής αμφισβήτησης των ιδεών και της έρευνας με την οποία κανείς έρχεται σε επαφή.

Κριτική βιβλιογραφία

Αξίζει να τονιστεί ότι η κοινωνική ψυχολογία δεν συνίσταται με κάποιον απλοϊκό τρόπο από δύο βιβλιογραφίες, μια παραδοσιακή και μια κριτική. Στο βιβλίο αυτό επιχειρούμε να δικαιώσουμε ορισμένες από τις διαφορετικές οπτικές που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο της κοινωνικής ψυχολογίας – μερικές από τις οποίες θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πιο «παραδοσιακές» και άλλες πιο «κριτικές». Οι όροι

«παραδοσιακός» και «κριτικός» δεν είναι διόλου επαρκείς, όμως χρησιμοποιούνται εδώ για να υπογραμμίσουν ότι η (κριτική) βιβλιογραφία της κοινωνικής ψυχολογίας σε όλο της το εύρος θέτει ερωτήματα που δεν έχουν τεθεί από άλλες (παραδοσιακές) κοινωνιοψυχολογικές έρευνες. Κάποιοι κριτικοί ψυχολόγοι, όπως ο Parker (1999), ενδιαφέρονται να εντοπίσουν ποιες ιδέες και παραδοχές έχουν επικρατήσει ή καταλαμβάνουν *προνομιούχα* θέση στην ψυχολογία και ποιο ιδεολογικό ή εξουσιαστικό έργο *επιτελούν* αυτές οι επεξηγήσεις. Άλλοι, όπως οι Edwards και Potter (1992), επικεντρώνονται λιγότερο στους τρόπους με τους οποίους εμπλέκονται με ζητήματα εξουσίας οι παραδοχές της ψυχολογίας. Αντ' αυτού, αμφισβητούν τον τρόπο με τον οποίο τα ερωτήματα για τη λειτουργία του κοινωνικού κόσμου έχουν συρρικνωθεί σε ατομικές νοητικές διεργασίες αντί σε αλληλεπιδραστικές γλωσσικές πρακτικές. Και οι δύο οπτικές, καθώς και άλλες που ενδέχεται επίσης να χαρακτηριστούν ως «κριτικές» στο πλαίσιο του κειμένου αυτού, εγείρουν ερωτήματα για θεμελιώδεις παραδοχές, μεθοδολογικές πρακτικές και ερμηνείες δεδομένων στο μεγαλύτερο μέρος του κλάδου της ψυχολογίας – ιδιαίτερα, σε ό,τι μας αφορά εδώ, στην πειραματική κοινωνική ψυχολογία.

Για τους κριτικούς ψυχολόγους, οι ιδέες και οι παραδοχές των λοιπών ψυχολόγων (ακόμη και αυτές ή κυρίως αυτές με τις οποίες φαίνεται να συμφωνούν οι περισσότεροι) θα πρέπει να παρουσιαστούν και να αναλυθούν σε σύγκριση με εναλλακτικές ιδέες, ενώ, παράλληλα, θα πρέπει να επισημανθούν και οι επιπτώσεις τους. Ένα σχετικό παράδειγμα είναι η πεποίθηση ότι το άτομο βρίσκεται ή θα έπρεπε να βρίσκεται στο επίκεντρο των επεξηγήσεων της ανθρώπινης συμπεριφοράς τόσο στην ψυχολογία όσο και στην κοινωνική ψυχολογία. Η κοινωνική ψυχολογία αποτελεί ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον παράδειγμα του «ατομικισμού» αυτού, καθώς, παρότι ισχυρίζεται ρητά ή άρρητα ότι ασχολείται με *κοινωνικά* φαινόμενα, συχνά καταλήγει –όπως σημειώνουν οι Billig (2008) και Greenwood (2004a, 2004b)– να επικεντρώνεται βαθιά στον ατομικό νου. Έτσι, οι θεωρίες κοινωνικής ψυχολογίας συχνά τονίζουν πώς *το άτομο αντιλαμβάνεται* τον κοινωνικό κόσμο και παρουσιάζουν την αντίληψη αυτή ως πυρήνα της συμπεριφοράς του στην αλληλεπίδρασή του με τους άλλους. Αυτές οι εξατομικευτικές θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας μπορεί να θεωρηθεί ότι αντικατοπτρίζουν παραδοχές, για παράδειγμα σχετικά με την *έδραση* της συμπεριφοράς σε έναν νου που αντιλαμβάνεται και κατοικοεδρεύει

σε ξέχωρα άτομα, οι οποίες είναι παρούσες τόσο σε ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνικής ψυχολογίας όσο και σε μεγάλο μέρος του δυτικού πολιτισμού γενικότερα.

Πολλοί κριτικοί κοινωνικοί ψυχολόγοι –συμπεριλαμβανομένων των Prilleltensky (1989) και Fox (1985)– σημειώνουν ότι οι εξατομικευτικές ψυχολογικές θεωρίες που αναλύουν την ανθρώπινη συμπεριφορά –ιδιαίτερα την αποκαλούμενη «αρνητική» ανθρώπινη συμπεριφορά, όπως η επιθετικότητα– συχνά απομακρύνουν την προσοχή από τα κοινωνικά ζητήματα. Εάν οι *κοινωνικές νοητικές διεργασίες* του ατόμου φταίνε για τα κακώς κείμενα της κοινωνίας, τότε, εμμέσως, εννοείται ότι εκείνες, και *μόνον εκείνες*, θα πρέπει να αλλάξουν. Η προσέγγιση αυτή υποστηρίζει σιωπηρά το status quo, αποδεχόμενη ότι όποιες ανισότητες παρατηρούνται σε επίπεδο οικονομικής και πολιτικής εξουσίας μπορούν να συνεχιστούν χωρίς καν να σχολιαστεί το γεγονός αυτό, καθώς το «πρόβλημα» προς επίλυση εντοπίζεται στο μυαλό του ατόμου και όχι στις σχέσεις εξουσίας ούτε στη δυσχερέστερη πολιτική και οικονομική θέση ορισμένων. Για πολλούς κριτικούς στοχαστές, όταν η κοινωνική ψυχολογία επικεντρώνεται στο άτομο αντί για τους κοινωνικούς παράγοντες, δεν αποκτά πολιτικά ουδέτερο ή απολιτικό χαρακτήρα αλλά απλώς έναν πολιτικά αφελή χαρακτήρα. Από αυτή τη σκοπιά, το γεγονός ότι δεν διαπιστώνεται ή δεν αναγνωρίζεται η επίδραση που έχουν τα ζητήματα εξουσίας και ανισότητας στη ζωή των ανθρώπων δεν σημαίνει ότι την απαλείφει. Αντίθετα, καθώς δεν αμφισβητεί την επίδραση που έχουν, εμμέσως καταλήγει να την επικυρώνει.

Οι κριτικοί κοινωνικοί ψυχολόγοι, παρότι παρουσιάζουν αρκετές και σημαντικές διαφορές μεταξύ τους, επικεντρώνονται συχνά σε μια εναλλακτική αντιμετώπιση των κοινωνικών φαινομένων. Έτσι, αντί για την ατομική νόηση –όπως εξηγεί ο Billig (2008)–, δίνουν έμφαση στους τρόπους με τους οποίους οι σκέψεις μας συνδέονται και διαμορφώνονται από το πολιτισμικό και ιστορικό τους πλαίσιο. Αντί, λοιπόν, να θεωρείται ότι οι στάσεις, οι πεποιθήσεις, τα στερεότυπα (και άλλες νοητικές διεργασίες) προκύπτουν αυθόρμητα σε άτομα που βρίσκονται σε γνωστική απομόνωση, αυτά θεωρούνται αλληλένδετα με τις περιρρέουσες αντιλήψεις και συζητήσεις που διαδραματίζονται εντός του χωρικού και χρονικού πολιτισμικού τους πλαισίου. Ομοίως, κριτικοί κοινωνικοί ψυχολόγοι, όπως ο Sampson (1988, 1993) και ο Gergen (2009a, 2009b), αμφισβητούν την ιδέα ότι ο εαυτός μελετά-

ται καλύτερα ως ξεχωριστή οντότητα ή ότι αποτελεί κύριο αίτιο της ανθρώπινης συμπεριφοράς και στρέφονται στον τρόπο με τον οποίο ο άλλος και η σχέση με τον άλλο αποτελούν αυτή την *ίδια* την ύπαρξή μας. Παρακάτω εξετάζονται ορισμένες από αυτές τις απόψεις και η ιστορική τους σχέση με την εξέλιξη της κοινωνικής ψυχολογίας, αλλά, προς το παρόν, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν αποτελούν «απλώς μια ακαδημαϊκή» συζήτηση (εάν ένας τέτοιος όρος μπορεί ποτέ να χρησιμοποιηθεί), αντίθετα επηρεάζουν σε βάθος τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τόσο τις ζωές μας όσο και το καθένα από τα ζητήματα στο βιβλίο αυτό.

Κριτική σκέψη στην κοινωνική ψυχολογία

Στην κοινωνική ψυχολογία καλούμαστε συχνά να χρησιμοποιήσουμε κριτική σκέψη. Ίσως ήδη να έχετε συναντήσει τίτλους εργασιών που σας ζητούν να συζητήσετε «με κριτικό τρόπο» ή να «αξιολογήσετε με κριτική σκέψη» ορισμένες πτυχές της ψυχολογίας, παρότι δεν είναι πάντοτε σαφές τι σημαίνει αυτό και πώς γίνεται.

Μία θεώρηση της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι να αναγνωρίσετε ότι, στην καθημερινότητά μας, είναι σχεδόν βέβαιο ότι εμπλεκόμαστε σε κάποιες μορφές κριτικής σκέψης. Σκεφτείτε την τελευταία φορά που διαφωνήσατε ριζικά με την άποψη κάποιου σε μια συζήτηση, αντικρούοντας τις ιδέες του και τις αποδείξεις που προέβαλε για αυτές. Ακόμη και όταν πρόκειται για φαινομενικά ασήμαντες αποφάσεις, όπως ποιο κινητό τηλέφωνο θα αγοράσετε, ίσως χρειαστεί να ζυγίσετε διαφορετικές απόψεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά κάθε τηλεφώνου και ενδεχομένως να χρειαστεί να αξιολογήσετε μερικές από τις απόψεις που εκφράζονται. Ίσως παρακολουθώντας ή ακούγοντας πολιτικούς να αντιλαμβάνεστε ότι δεν παίρνετε τοις μετρητοίς τα λεγόμενά τους. Μπορεί ακόμη και να αμφισβητήσετε κάποια από τα στατιστικά στοιχεία που αναφέρουν για να υποστηρίξουν τους ισχυρισμούς τους. Με όλους τους παραπάνω τρόπους, αλλά και με πολλούς άλλους, ήδη εφαρμόζετε ένα είδος κριτικής σκέψης που σχετίζεται με την κοινωνική ψυχολογία. Κάθε φορά που αξιολογούμε ισχυρισμούς, ζυγίζουμε στοιχεία και εξετάζουμε αντεπιχειρήματα, θέτουμε σε κάποιο βαθμό σε λειτουργία την κριτική μας σκέψη.

Στην κοινωνική ψυχολογία, μπορεί να αισθάνεστε ότι δεν έχετε την πρόθεση ή το σθένος να αμφισβητήσετε ή να θέσετε σε επερώτηση κάποιο θέμα με τον τρόπο που ενδεχομένως θα κάνατε δια-

φωνώντας με έναν φίλο ή παίρνοντας αποφάσεις για την αγορά ενός προϊόντος ή ακόμη ακούγοντας έναν πολιτικό. Καταρχάς, μπορεί να μην έχετε καν αυτή την επιθυμία. Είναι πιθανό να αναζητείτε απαντήσεις σε ερωτήματα όπως γιατί αποτυγχάνουν οι σχέσεις ή γιατί οι άνθρωποι είναι συχνά επιθετικοί αντί να εκτιμούν τις διαφορετικές οπτικές απέναντι στα διάφορα θέματα. Αυτή η προσέγγιση, ωστόσο, παραγνωρίζει ότι η σύγκρουση απόψεων είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής ψυχολογίας. Οι διαφορετικές θεωρίες για κάθε θέμα της κοινωνικής ψυχολογίας δεν συνταιριάζονται απόλυτα όπως τα κομμάτια ενός παζλ. Αντίθετα, συγκρούονται και αμφισβητούν η μία την άλλη. Επίσης, η προσέγγιση αυτή προσδίδει αρνητικό πρόσημο στην αντιπαράθεση απόψεων, η οποία, στην πραγματικότητα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα από τα πλέον θετικά χαρακτηριστικά του κλάδου. Το γεγονός ότι η κοινωνική ψυχολογία περιλαμβάνει αντιτιθέμενες απόψεις υποδηλώνει ότι υπάρχει έντονη διανοητική δραστηριότητα – ότι, δηλαδή, ο κλάδος είναι ζωντανός. Ο Θαλής ο Μιλήσιος, που συχνά αποκαλείται ιδρυτής της δυτικής φιλοσοφίας, προέτρεπε τους μαθητές του να βελτιώσουν τις διδασχές του, δηλαδή να προσεγγίσουν τις θεωρίες του με κριτικό πνεύμα αντί να τις μαθαίνουν μηχανικά. Η αντιπαράθεση απόψεων στην ψυχολογία μάς παρέχει αντίστοιχα την ευκαιρία να στοχαστούμε εκ των έσω για τον ίδιο τον κλάδο. Συμμετέχοντας στη συζήτηση γινόμαστε μέρος της διαδικασίας ανάπτυξης ιδεών εντός της κοινωνικής ψυχολογίας.

Ένα δεύτερο εμπόδιο στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης εντός της κοινωνικής ψυχολογίας είναι ότι, παρότι το επιθυμούμε, ενδέχεται να αισθανόμαστε ότι δεν είμαστε σε θέση να μπούμε στη συζήτηση και να αντιπαραβάλουμε τις απόψεις μας. Κάτι τέτοιο κάνει την κοινωνική ψυχολογία να φαίνεται πολύ πιο συναινετική απ' ό,τι είναι στην πραγματικότητα. Όσοι επιθυμούν να συμμετάσχουν στη συζήτηση θα αισθανθούν μεγαλύτερη ασφάλεια κατανώντας τις αντιτιθέμενες απόψεις στον κλάδο τόσο μέσα από μια ιστορική προοπτική όσο και ως προς την τρέχουσα πραγματικότητα. Στο στάδιο αυτό ενδέχεται να στραφείτε στην εμπειρική βάση της κοινωνικής ψυχολογίας και να διερωτηθείτε: «Πώς μπορώ να αμφισβητήσω αυτή την τοποθέτηση;» Η ανάπτυξη της κοινωνικής ψυχολογίας περιλαμβάνει αυτή ακριβώς την αμφισβήτηση και των θεωριών και των εμπειρικών δεδομένων – ορισμένα από τα οποία στηρίζονται σε ένα είδος «σύγκρουσης» με τις ιδέες ή τα δεδομένα που παρου-

σιάζονται. Πράγματι, ο κλάδος της κοινωνικής ψυχολογίας έχει αναπτυχθεί από ανθρώπους που αντιμάχονται τις υπάρχουσες ιδέες στην προσπάθειά τους να σμιλεύσουν κάτι νέο. Αρχικά, είναι πιθανό να αισθανθείτε ότι η αμφισβήτηση απόψεων στην κοινωνική ψυχολογία υψώνεται σαν τείχος στην πορεία σας προς την κατανόηση – σαν εμπόδιο που πρέπει να υπερπηδήσετε ώστε να μπορέσετε να συνεχίσετε το ταξίδι προς τη γνώση. Όμως, μια άλλη προσέγγιση είναι να σκεφτούμε ότι η αμφισβήτηση είναι η γνώση αυτή καθαυτή που θα αποκομίσουμε. Εάν μπορέσουμε να επιμείνουμε στα ερωτήματα που θέτουμε, να τα αφήσουμε να αναπτυχθούν, να δούμε προς τα πού μας κατευθύνουν και να τα χρησιμοποιήσουμε για να ανοίξουμε συζητήσεις, υιοθετώντας διαφορετικές οπτικές, τότε τα ερωτήματά μας θα αποτελέσουν μια εκπληκτική ευκαιρία εμβάθυνσης και συμμετοχής στην κοινωνική ψυχολογία που θα μας βοηθήσει να μη μείνουμε απλοί παρατηρητές.

1.2 Η εμφάνιση και η ανάπτυξη της κοινωνικής ψυχολογίας – μια συμβατική ιστορική αναδρομή και ορισμένα μη συμβατικά προβλήματα

Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι αναφοράς στη γένεση και την ανάπτυξη της κοινωνικής ψυχολογίας. Στο Πλαίσιο 1.1 παρουσιάζουμε μια αρκετά κοινή εκδοχή προτού περάσουμε στις εναλλακτικές προσεγγίσεις.

Σύμφωνα με το Πλαίσιο 1.1, η κοινωνική ψυχολογία προέκυψε μετά την εμφάνιση και ως συνέχεια του έργου του Wundt (συγγραφέα του *Grundzüge der physiologischen psychologie – Principles of physiological psychology* και ιδρυτή ενός εργαστηρίου ψυχολογικών πειραμάτων) και του McDougall (συγγραφέα του έργου με τίτλο *An introduction to social psychology*). Συνδυάζοντας το ενδιαφέρον των συμπεριφοριστών για το εξωτερικό περιβάλλον και το ενδιαφέρον των ψυχολόγων Gestalt για την αντίληψη, μπορούμε να οριοθετήσουμε ευκολότερα το ευρύτερο πεδίο ενδιαφέροντος των κοινωνικών ψυχολόγων που αφορά το πώς τα άτομα αντιλαμβάνονται μεμονωμένα τον κοινωνικό κόσμο καθώς και τη σχετική εμπειρική έρευνα.

Ο Wundt φέρεται συνήθως ως ιδρυτής της σύγχρονης ψυχολογίας, χάρη στις πειραματικές μεθόδους που ανέπτυξε για να διερευνήσει πλευρές της

Πλαίσιο 1.1 ΘΕΜΑ ΕΣΤΙΑΣΗΣ

Μια εκδοχή για τη γένεση της κοινωνικής ψυχολογίας

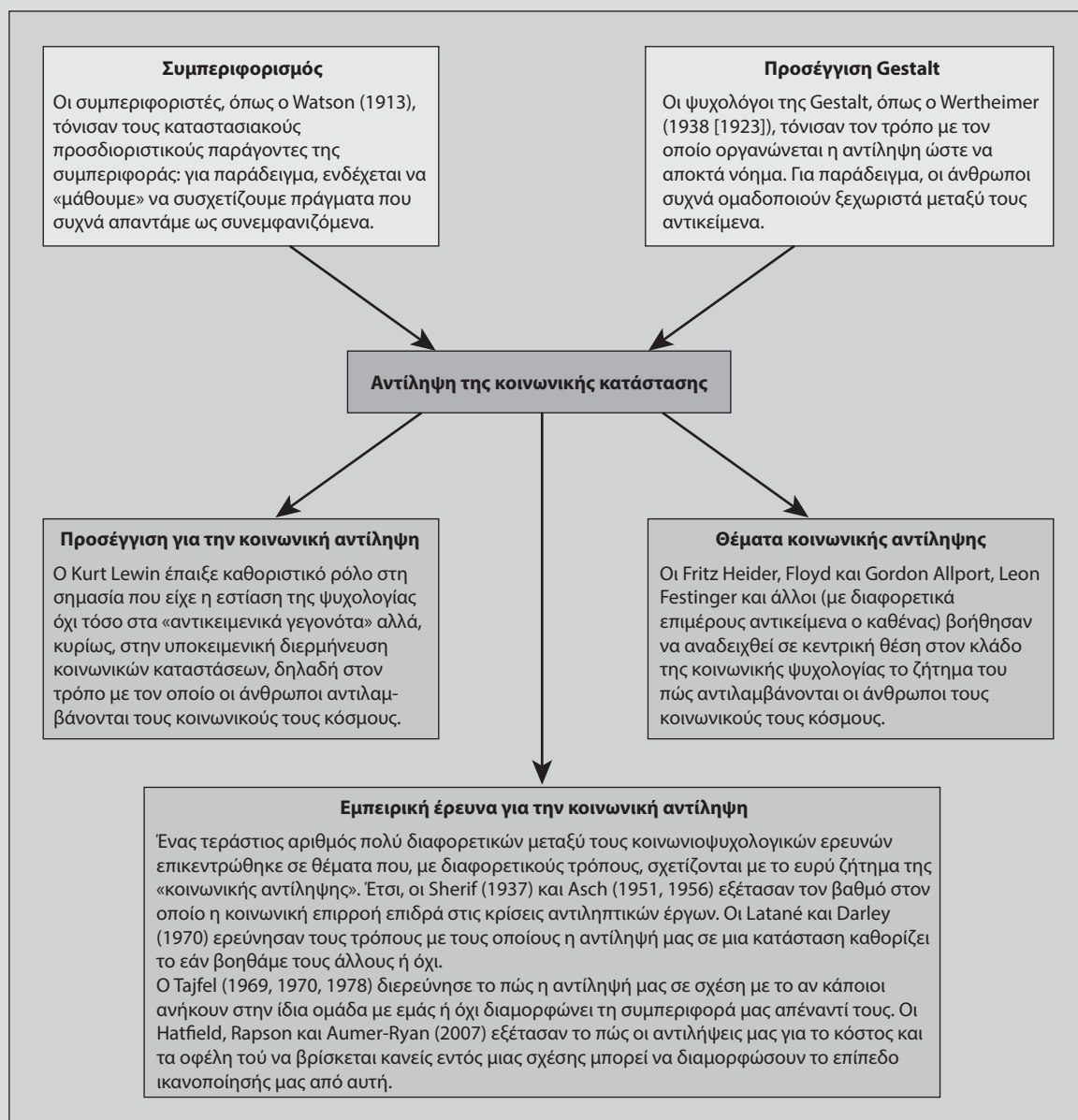
Στο πλαίσιο αυτό, προσεγγίζουμε το πώς από την επιστήμη της ψυχολογίας προέκυψε η κοινωνική ψυχολογία. Σύμφωνα με την οπτική αυτή, ο Wundt οικοδόμησε το ευρύ πλαίσιο της πειραματικής ψυχολογίας, από το οποίο ο McDougall άρχισε να χαράσσει την πορεία της κοινωνικής ψυχολογίας. Η εστίαση και το ενδιαφέρον στην κοινωνική αντίληψη προκύπτουν από τον συνδυασμό της συμπεριφορικής προσέγγισης και της προσέγγισης Gestalt.

Wilhelm Maximillian Wundt

Ο Wundt καθιέρωσε την πειραματική ψυχολογία ως κλάδο εκδίδοντας το μείζον έργο του κλάδου *Grundzüge der physiologischen psychologie* (Αρχές της φυσιολογικής ψυχολογίας) (1904 [1873-1874]) και ιδρύοντας το πρώτο ειδικό εργαστήριο ψυχολογίας (1879).

William McDougall

Ο McDougall δημοσίευσε ένα έργο που συχνά θεωρείται το πρώτο εγχειρίδιο κοινωνικής ψυχολογίας, με τίτλο *An introduction to social psychology* (1908).

Σχήμα 1.1 Μια «τυπική» επισκόπηση της γένεσης της κοινωνικής ψυχολογίας

διανοητικής επεξεργασίας. Ο Wundt έγραψε το πολύ σημαντικό έργο *Grundzüge der physiologischen psychologie* (Αρχές της φυσιολογικής ψυχολογίας) το 1873-1874 (1904) και, το 1879, ίδρυσε στη Λειψία το πρώτο εργαστήριο που σχεδιάστηκε ειδικά για τη μελέτη της ψυχολογίας.

Η ψυχολογία του Wundt, η οποία συχνά αναφέρεται ως φυσιολογική ψυχολογία, κατάφερε να συνδυάσει δύο πεδία με τα οποία ασχολήθηκαν πολλοί από τους συγχρόνους του – συγκεκριμένα, τη φυσιολογία και τη φιλοσοφία. Η φυσιολογία επικεντρωνόταν στο πώς μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τις αισθήσεις, το νευρικό σύστημα και τον εγκέφαλο. Μεγάλο μέρος της φιλοσοφίας της εποχής εκείνης επικεντρωνόταν σε ερωτήματα όπως η πορεία προς την κατάκτηση της γνώσης για τον κόσμο και η καλύτερη δυνατή κατανόηση της φύσης της συνείδησης.

Ο Wundt συνήθως παρουσιάζεται ως πρωτοπόρος ενός εμπειρικού προγράμματος που ερεύνησε τα παραπάνω ζητήματα με τη βοήθεια πειραμάτων: «Η εισαγωγή της πειραματικής μεθόδου στην ψυχολογία οφείλεται αρχικά στις διαδικασίες που ακολουθούνται στη φυσιολογία» (Wundt, 1897, παρατίθεται στον Manicas, 1987, σελ. 63).

Η έκδοση του *An introduction to social psychology* του McDougall το 1908 θεωρείται συχνά το ορόσημο που καθιέρωσε την κοινωνική ψυχολογία ως υποεπένδυση εντός της ψυχολογίας. Η εστίαση του έργου του McDougall στο ζήτημα των ενστίκτων σίγουρα δεν καθόρισε τη μετέπειτα πορεία της κοινωνικής ψυχολογίας (καθώς αυτό επρόκειτο να παραμείνει ένα σχετικά περιορισμένο κομμάτι της κοινωνικής ψυχολογίας). Επίσης, το ενδιαφέρον του για την ευγονική, όπως είναι λογικό και αναμενόμενο, τον αποξένωσε ιδιαίτερα από άλλους στοχαστές (με εξαίρεση μια σύντομη περίοδο κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930, όπου η διερεύνηση της ευγονικής υπήρξε δημοφιλής). Ωστόσο, μπορεί να υποστηριχθεί, αφενός, ότι το έργο του McDougall συνεχίζει την παράδοση της εμπειρικής έρευνας στον κλάδο, την οποία εισήγαγε ο Wundt, και, αφετέρου, ότι το έργο του αποτελεί ένα σημαντικό σημείο αντίστιξης στον συμπεριφορισμό, ιδιαίτερα της μορφής του που εκπροσωπεί ο Watson (ο οποίος συζητείται εν συντομία παρακάτω).

Η εξειδικευμένη εστίαση μεγάλου μέρους της σύγχρονης κοινωνικής ψυχολογίας στην κοινωνική αντίληψη μπορεί να θεωρηθεί αλληλένδετη με το ενδιαφέρον των ψυχολόγων της Gestalt για τη νοηματοβριθή οργάνωση της αντίληψης. Ένα τέτοιο παράδειγμα εντοπίζεται στο έργο του Wertheimer

(1938 [1923]), το οποίο εξέτασε πώς τα μεμονωμένα στοιχεία μπορούν να γίνουν αντιληπτά ως ομαδοποιημένα με διάφορους τρόπους, συχνά –όπως στο Πλαίσιο 1.2– βάσει της εγγύτητας, με τα στοιχεία που βρίσκονται κοντά το ένα στο άλλο να γίνονται αντιληπτά ως στοιχεία που συναπαρτίζουν ένα διακριτό «σύνολο». Οι αναλύσεις των ψυχολόγων της Gestalt για τον τρόπο με τον οποίο τα ερεθίσματα οργανώνονται νοηματικά στη διαδικασία της αντίληψης έτειναν να το θεωρούν σαν ένα εξαιρετικά απλοϊκό φυσικό φαινόμενο, ενώ ορισμένα έργα –όπως το κλασικό του Wertheimer (1938 [1923])– δεν στηρίχθηκαν σε εμπειρικά δεδομένα για να υποστηρίξουν το επιχειρήμα τους.

Εκείνο που ορισμένες φορές απεικονίζεται ως συμπληρωματικό πεδίο έμφασης προήλθε από τη συμπεριφορική ψυχολογία. Η έρευνα που ο Ρανλόν (1927) πραγματοποίησε σε σκύλους πρότεινε ότι ένα ουδέτερο ερέθισμα (κουδούνι) μπορεί να ρυθμιστεί για να προκαλέσει μια επιδιωκόμενη συμπεριφορική απόκριση (σιελόρροια), εφόσον συνδεθεί συστηματικά με κάποιο ερέθισμα (όπως το φαγητό) που προκαλεί αυτόματα την επιδιωκόμενη συμπεριφορική απόκριση. Στο διαβόητο πείραμά τους με ένα παιδί, γνωστό ως «ο μικρός Άλμπερτ», οι Watson και Rayner (1920) στηρίχθηκαν στην ιδέα ότι, μέσω της επαναλαμβανόμενης συσχέτισης, ένα ερέθισμα θα μπορούσε να προκαλέσει παρόμοια επίδραση με ένα δεύτερο διακριτό ερέθισμα. Ο μικρός Άλμπερτ «διδάχθηκε» να φοβάται ένα φουβτωτό λευκό κουνέλι, καθώς κάθε φορά που το κουνέλι παρουσιαζόταν μπροστά του ο μικρός άκουγε και έναν δυνατό θόρυβο.

Με αυτόν τον τρόπο, ο συμπεριφορισμός μπορούσε εύκολα να παραθέσει «αποδεικτικά στοιχεία» για την επιτυχία του – δείχνοντας, για παράδειγμα, ότι είναι δυνατό να διδαχθεί κανείς μια απόκριση φόβου με την εφαρμογή των αρχών της κλασικής εξαρτημένης μάθησης. Ο εμπειρισμός αυτός εμφανιζόταν ακόμη πιο επιστημονικός, καθώς ο συμπεριφορισμός επικεντρώνεται στην ταυτοποίηση αιτιακών συνδέσεων μεταξύ συγκεκριμένων μεταβλητών. Η επιστημονική αυτή έμφαση σε εμπειρικές συνθήκες αποτελούσε ελκυστικό χαρακτηριστικό της συμπεριφορικής προσέγγισης για τους ακαδημαϊκούς της Βόρειας Αμερικής –ιδιαίτερα επειδή συνδυαζόταν με τον ατομικό αυτο-προσδιορισμό–, καθώς, οργανώνοντας το περιβάλλον τους, τα άτομα μπορούσαν να κάνουν ή να επιτύχουν πράγματα κάθε είδους. Αυτά τα ελκυστικά χαρακτηριστικά του συμπεριφορισμού τον κατέστησαν κυρίαρχη προσέγγιση στον κλάδο της ψυχολογίας

στη Βόρεια Αμερική έως την έλευση της «γνωστικής επανάστασης» στα τέλη της δεκαετίας του 1950.

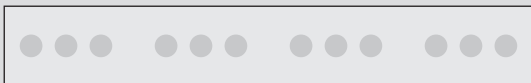
Το είδος κοινωνικής ψυχολογίας που προέκυψε από τον συνδυασμό του συμπεριφορισμού και της κατεύθυνσης Gestalt επικεντρώθηκε κυρίως στα εμπειρικά –και ιδιαίτερα τα πειραματικά– δεδομένα που σχετίζονται με την κοινωνική αντίληψη. Οι προσεγγίσεις αυτές, παρότι με διαφορετικό τρόπο, θεωρούνται σημαντικές και για το έργο των Fritz Heider, Floyd και Gordon Allport και Leon Festinger, μεταξύ άλλων. Ένας ερευνητής που δίνει μεγάλη έμφαση στις αντιλήψεις των ατόμων για το κοινωνικό τους περιβάλλον είναι ο Kurt Lewin.

Πλαίσιο 1.2 ΔΟΚΙΜΗ

Θεωρία Gestalt

Η εικόνα στο Σχήμα 1.2 είναι προσαρμοσμένη από τον Wertheimer (1938 [1923]). Τι βλέπετε όταν κοιτάτε αυτή την εικόνα;

Σχήμα 1.2 Μια εικόνα-ερέθισμα που χρησιμοποιείται σε πειράματα Gestalt

Στο Σχήμα 1.2 θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι βλέπει 12 κουκκίδες με ενδιάμεσα κενά, αλλά είναι πιθανό να εντοπίσει και 4 ομάδες κουκκίδων, με κάθε ομάδα να περιέχει 3 κουκκίδες.

Οι ψυχολόγοι της προσέγγισης Gestalt επικεντρώθηκαν στο πώς τείνουμε να ομαδοποιούμε τα αντικείμενα που αντιλαμβανόμαστε, δηλαδή στο πώς το μυαλό μας οργανώνει ανεπεξέργαστα ερεθίσματα της αντίληψης με νοηματοβριθείς τρόπους, όπως η αναζήτηση μοτίβων και ομάδων. Ο τρόπος αντίληψης των κουκκίδων μπορεί εκ πρώτης να φαντάζει ως ζήτημα πλήρως ασύνδετο με τα ερευνητικά ενδιαφέροντα της κοινωνικής ψυχολογίας, αλλά φανταστείτε τι συμβαίνει εάν κανείς συνδυάσει την έρευνα αυτή με το πώς γίνονται αντιληπτά τα κοινωνικά φαινόμενα (για παράδειγμα, τότε οι άνθρωποι ξεκινούν να αντιλαμβάνονται ότι άλλοι άνθρωποι ανήκουν σε μια κοινωνική κατηγορία ή ομάδα ή μοιράζονται τα υποτιθέμενα κοινά χαρακτηριστικά της).

Για να απεικονίσει τη σημασία του υποκειμένου της αντίληψης ο Lewin (1943, σελ. 308) περιέγραψε τα ακόλουθα: «Έστω ότι θέλουμε να προβλέψουμε τη συμπεριφορά ενός ατόμου που κάθεται σε ένα δωμάτιο και που θεωρεί βέβαιο ότι το ταβάνι δεν πρόκειται να πέσει. Στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μόνο την “υποκειμενική πιθανότητα” ή μήπως θα πρέπει να αναλογιστούμε και την “αντικειμενική πιθανότητα” πτώσης του ταβανιού, όπως αυτή έχει προβλεφθεί από τους μηχανικούς; Γνώμη μου είναι ότι θα πρέπει να ληφθεί υπόψη μόνο το πρώτο». Με άλλα λόγια, αυτό που είναι ζωτικής σημασίας στην κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα *αντιλαμβάνονται* το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Η δέσμευση του Lewin στην ιδέα ότι μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τη συμπεριφορά των ατόμων εάν εξετάσουμε το πώς αντιλαμβάνονται το περιβάλλον τους μπορεί να θεωρηθεί και ως ένα είδος μανιφέστου για ένα μεγάλο κομμάτι της πειραματικής κοινωνικής ψυχολογίας που αναπτύχθηκε (κυρίως στις ΗΠΑ). Ο Lewin ενδιαφερόταν για την *κοινωνική* αντίληψη περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη μορφή αντίληψης, ενώ η άποψη ότι η αντίληψη των ατόμων για τα κοινωνικά φαινόμενα βρίσκεται στο επίκεντρο της κοινωνικής συμπεριφοράς έχει επηρεάσει σημαντικά την κοινωνική ψυχολογία. Έτσι, οι κοινωνικοί ψυχολόγοι ενδιαφέρονται για τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα μπορούν να αντιληφθούν άλλα άτομα ως μέλη μιας συγκεκριμένης κατηγορίας ή ομάδας, όπως «διαδηλωτές», «φονταμενταλιστές», «ακτιβιστές». Επιπλέον, οι κοινωνικοί ψυχολόγοι ενδιαφέρονται για τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα, από τη στιγμή που εντάσσονται σε μια κατηγορία ή ομάδα, θεωρούνται από τρίτους ότι μοιράζονται ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία αυτοί οι τρίτοι συσχετίζουν με τη συγκεκριμένη κατηγορία ή ομάδα, όπως «ταραχοποιόι», «ακέραιοι άνθρωποι», «απειλή προς τρίτους». Οι αντιλήψεις για τον κοινωνικό κόσμο πιστεύεται ότι επιδρούν στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συμπεριφέρονται και ανταποκρίνονται ο ένας στον άλλο. Έτσι, μεγάλο μέρος της κοινωνικής ψυχολογίας ασχολείται με το ευρύ ερώτημα πώς σκέφτονται τα άτομα τον κοινωνικό τους κόσμο.